

УДК 330.564: 330.567.4: 330.567.6

Є. О. Кузьменко,
аспірант, ДВНЗ "Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана"

ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ ВАЛОВОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ДОХОДУ МІЖ СПОЖИВАННЯМ ТА НАГРОМАДЖЕННЯМ

Розглянуто процес суспільного відтворення та його елементи. Визначено динаміку ВВП та ВНД як джерел формування фондів нагромадження та споживання. Оцінено використання наявного доходу. Проаналізовано тенденцію формування та структуру фондів споживання та нагромадження. Досліджено ефективність використання фонду заощаджень та фонду нагромадження. Виявлено пропорцію між фондом споживання та нагромадження в Україні та країнах світу.

Рассмотрены процесс общественного воспроизводства и его элементы. Проанализирована динамика ВВП и ВНД, как источников формирования фондов накопления и потребления. Оценено использование национального дохода. Выявлены тенденции формирования и структура фондов потребления и накопления. Исследована эффективность использования фонда сбережений и фонда накопления. Выявлено пропорцию между фондом потребления и накопления в Украине и странах мира.

Ключові слова: внутрішній валовий продукт, національний дохід, фонд споживання, фонд нагромадження, структура економіки, види структур, відтворювальна структура, структурні зрушення, суспільне відтворення, пропорція між споживанням та нагромадженням, гранична схильність до споживання та нагромадження.

Ключевые слова: внутренний валовой продукт, национальный доход, фонд потребления, фонд накопления, структура экономики, виды структур, структура воспроизводства, структурные сдвиги, общественное воспроизводство, пропорция между потреблением и накоплением, предельная склонность к накоплению и потреблению.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на поступовий перехід економіки України до ринкових відносин, трансформаційні процеси ще продовжуються. Відтак перед економічною наукою постійно виникають нові завдання, серед яких оптимізація структурної перебудови економіки набуває особливої значущості. Саме структурні зрушення у складових елементах економічної системи визначають тип та темпи економічного розвитку країни. Серед видів структур економічної системи виділяють відтворювальну, галузеву, територіальну (регіональну), соціальну, секторальну, зовнішньоекономічну, техніко-економічну [6; 14]. Значну роль у економічній системі відіграє відтворювальна структура, яка визначає одну з найважливіших економічних пропорцій — співвідношення між споживанням та нагромадженням. Для визначення напрямків державного регулювання економіки особливо важливим є аналіз співвідношення між нагромадженням та споживанням, виявлення наслідків структурних зрушень у даній пропорції, оцінка структурного ефекту даної пропорції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема, що досліджується, є складною та комплексною охоплює наукові дослідження у декількох напрямках. Значна кількість наукових досліджень присвячена питанням сутності та видів структур економіки, зокрема у цьому напрямі проводили дослідження Скірка Н.Я., Чечель О.М. [14; 15] За умов економічних трансформацій відбуваються структурні зрушення в економіці, що потребує систематичного їх аналізу та оцінки впливу на економічну систему. Дослідження у даному напрямі знайшли відображення у роботах Білої Н.Г., Коломицевої О.В., Михайлюк О.Л., Шаблиста Л.М., Крючкової І.В. та ін. [2; 3; 6; 8; 7]. Окремі аспекти відтворювальної структури економіки України розглядалися такими вченими, як Папаїка О.О., Саєнко В.Г. [11]. Але огляд наукових робіт та досліджень вітчизняних вчених показав недостатність уваги до такого актуального питання, як розподіл валового національного доходу між споживанням та нагромадженням, яке за умов економічної кризи набуває особливої значимості, оскільки саме зараз перед керівництвом держави стає завдання

визначення напрямів та інструментів виходу з кризи, подальшого економічного розвитку, розробки державної економічної політики, заходів державного регулювання для досягнення позитивних зрушень в економічній системі й забезпечення економічного росту.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Розкрити сутність пропорції співвідношення споживання та нагромадження. Дослідити структуру та динаміку фондів нагромадження та споживання, національного доходу. Виявити особливості розподілу валового національного доходу між споживанням та нагромадженням. Оцінити ефективність нагромадження та його використання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для забезпечення постійного економічного розвитку мають відбуватися відтворювальні процеси, тобто відновлення виробництва у масштабах суспільства. Основу цього відтворення складають фонди споживання, нагромадження та відшкодування.

Співвідношення між фондом споживання та фондом нагромадження є однією з вартісних пропорцій відтворювальної структури економіки, яка певною мірою характеризує розвиток економіки на всіх стадіях відтворення. Фонди споживання і нагромадження утворюються в результаті розподілу та перерозподілу національного доходу. Схематично на рис. 1 представлено процес та елементи відтворення, в якому особливе місце відведено фонду споживання як джерелу відтворення людини та фонду нагромадження як основи розширеного виробничого та невиробничого відтворення.

Базою для забезпечення суспільного відтворення є валовий внутрішній продукт, на основі якого за відрахуванням амортизаційних витрат та непрямих податків формується національний дохід. За розміром ВВП, який відповідно до даних Міжнародного валютного фонду у 2009 р. становив 306,6 млрд дол., Україна посіла 35 місце. Проте більш точно економічну ситуацію характеризує показник ВВП на душу населення, за яким Україна опинилася на 122 місці з показником ВВП 6600 дол. на одну особу на рік — це один з найгірших показників серед країн Європи, тобто внутрішній потенціал економіки використовується вкрай недостатньо. За відрахуванням амортизаційних витрат та непрямих податків з ВВП формується валовий національний дохід, з якого вже відбувається розподіл між фондом споживання та фондом нагромадження. Динаміка внутрішнього валового продукту та валового національного доходу у рин-

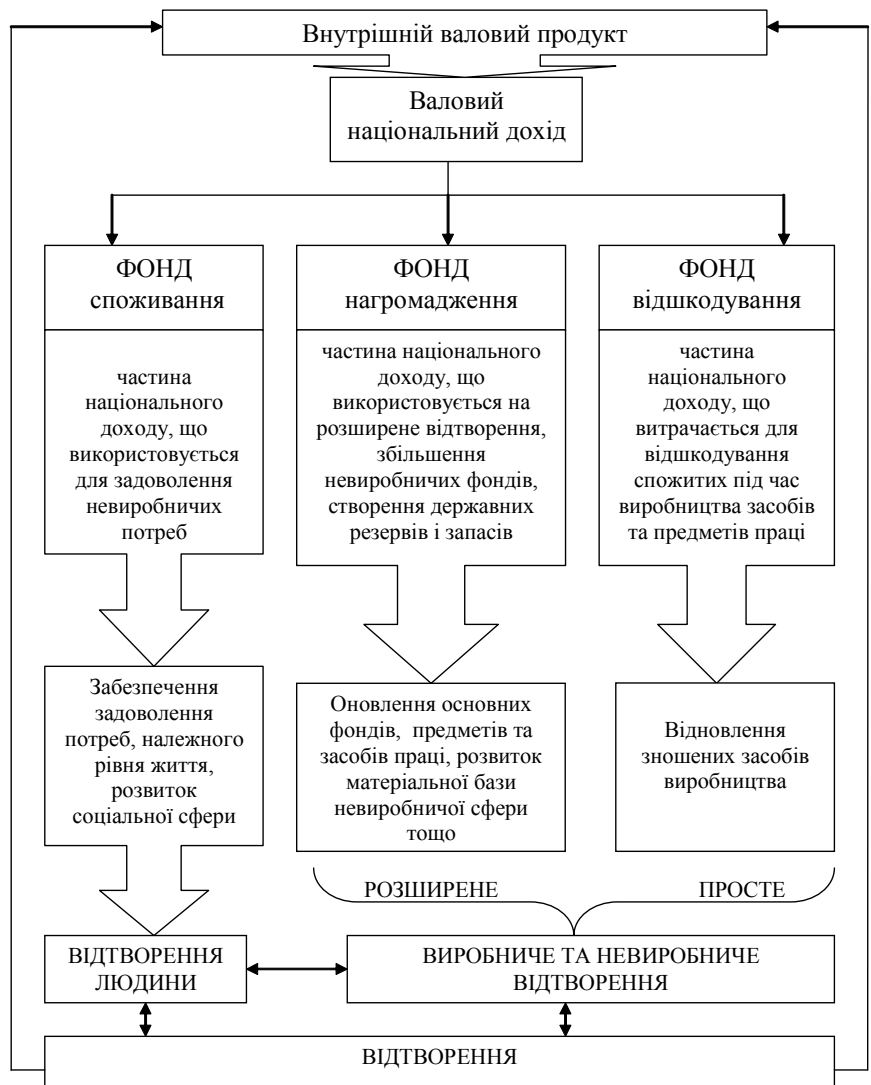

Рис. 1. Процес відтворення та його елементи

кових цінах в Україні свідчить про їх щорічне зростання у період 2000—2008 рр., але воно, насамперед, зумовлено не зростанням фізичних обсягів виробництва, а підвищенням цін. За такої ситуації темпи нагромадження капіталу не відповідають наявним потребам економіки, тому процес відтворення не може відбуватися інтенсивним шляхом.

Кінцевим етапом процесу виробництва є споживання, яке включає у себе виробниче (споживання знарядь і предметів праці в процесі виробництва переважно з фонду заміщення) та невиробниче (особисте) споживання (товарів народного споживання й послуг з національного доходу).

Споживання забезпечує життєдіяльність суспільства шляхом задоволення постійно зростаючих потреб суспільства, сприяє розвитку особистості, відтворенню людського капіталу. Та частина національного доходу, яка спрямовується на задоволення потреб держави (суспільних) та домогосподарств (особистих), а також на утримання організацій невиробничої сфери (закладів освіти, охорони здоров'я, культури, мистецтва, спорту, державного управління) являє собою фонд споживання.

Значну роль споживання відіграє у формуванні но-

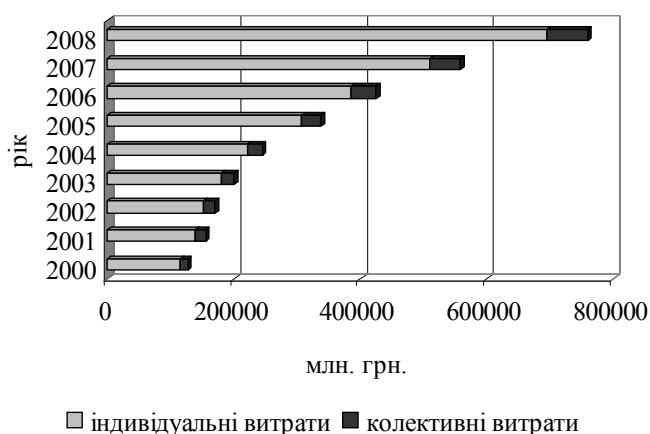

Рис. 2. Динаміка та структура кінцевих споживчих витрат

вих потреб, для задоволення їх необхідні нові товари та послуги, виробництво яких є можливим лише за умов інтенсивного розвитку, який передбачає зростання виробництва та підвищення його ефективності шляхом запровадження нової прогресивної техніки та технологій і забезпечення на цій основі вдосконалення виробництва, організації праці, збереження ресурсів тощо. Саме для забезпечення відтворювального процесу формується фонд нагромадження, який являє собою ту частку національного доходу, яка спрямовується на розширене виробниче та невиробниче відтворення, розвиток усіх елементів економічної системи.

Відповідно до статистичних даних (рис. 2, табл. 1), у структурі споживчих витрат, які у 2008 р. майже наблизилися до 800000 млн грн., основну частку займають індивідуальні витрати, більш 90%, колективні — лише 8—10%.

За результатами аналізу рахунків використання наявного доходу (табл. 2) встановлено, що у 2000—2001 рр. частка кінцевих споживчих витрат у валовому національному доході була на рівні 75%, у 2002—2003 — вона знизилася до 73%, а у 2004 — була взагалі менш 70%. Це свідчить про динаміку зниження фонду споживання та зростання фонду заощадження протягом

2000—2004 рр. У 2005—2007 рр. частка кінцевих споживчих витрат у валовому національному доході знов збільшилася й коливалася на рівні 75—77%. У 2008 р. відбулося подальше зростання частки фонду споживання у ВНД й вона набула максимального значення (майже 80%) за увесь досліджуваний період. У 2000—2008 рр. кінцеві споживчі витрати зростали поряд зі зростанням ВВП. Кінцеві споживчі витрати у 2008 р. наблизилися до 760 млрд грн., що майже у 6 разів більш порівняно з 2000 р. [5].

Валові заощадження, які є основним фінансовим ресурсом для нагромадження капіталу, у 2008 р. становили 177 млрд дол., що більш як у 4 рази перевищує показник 2000 р. Це свідчить, що темпи росту споживання перевищують темпи росту заощаджень. Частка валових заощаджень у валовому національному доході у 2008 р. становила трохи більш 20% і була найменшою за увесь досліджуваний період. Найбільшою, близько 30%, вона була у 2002—2004 рр.

Формування фонду нагромадження здійснюється за рахунок частини додаткового продукту, яка виділяється у процесі розподілу та перерозподілу національного доходу та амортизаційного фонду (рис. 3). Воно здійснюється у формах виробничого та невиробничого нагромадження, приросту резервів та страхових запасів.

Аналіз рахунків нагромадження показав, що станом на 2008 р. валове нагромадження основного капіталу становило 250158 млн грн., з яких споживання основного капіталу склало 87914 млн грн. [5], тобто 35%, в той час коли у 2000 р. споживання основного капіталу становило більш 90% валового нагромадження основного капіталу, на рівні 85% воно було у 2001—2002 рр. та надалі з кожним роком зменшувалося. При цьому щорічно зростало придбання цінностей, розмір яких у 2008 р. склав 346 млн грн., що більш як у два рази перевищило показник 2000 р. У 2008 р. також суттєво зросли запаси матеріальних оборотних коштів, сума яких склала 14379 млн грн., що у три рази перевищує показник 2007 року.

Під час дослідження виявлено, що у 2000—2006 рр. здійснювалося чисте кредитування, а починаючи з 2006

Таблиця 1. Рахунок використання наявного доходу (у фактичних цінах, млн грн.)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ресурси									
Валовий наявний дохід	169878	208592	232957	275954	355364	451241	551886	735798	956375
Усього	169878	208592	232957	275954	355364	451241	551886	735798	956375
Використання									
Кінцеві споживчі витрати	127982	156344	170325	201624	245556	337879	424906	558581	758902
в т.ч. індивідуальні	115887	139984	153589	180730	221713	306769	385681	509533	695618
колективні	12095	16360	16736	20894	23843	31110	39225	49048	63284
Частка кінцевих споживчих витрат у ВНД,	75,3	75,0	73,1	73,1	69,1	74,9	77,0	75,9	79,4
Валове заощадження	41896	52248	62632	74330	109808	113362	126980	177217	197473
Частка валових заощаджень у ВНД, %	24,7	25,0	26,9	26,9	30,9	25,1	23,0	24,1	20,6
Усього	169878	208592	232957	275954	355364	451241	551886	735798	956375
Чисте заощадження	11673	17945	26472	35445	63232	62817	68715	104146	109559

р. за умов нестачі внутрішніх ресурсів почали застосовуватися запозичення. У 2006 р. вони становили 7745 млн грн., у 2007 — зросли більш як у три рази, а у 2008 р. збільшилися до 67384 млн грн., тобто ще на 158% [5]. Така ситуація свідчить про недостатність внутрішніх резервів, яка покривається за рахунок запозичень. Проте таке стрімке їх зростання у короткостроковому періоді майже не відіб'ється на добробуті населення, а у подальшому зможе призвести, поперше, до погіршення соціально-економічних умов життя й спричинить соціальну напруженість; по-друге, — до втрати економічної самостійності країни, зростання дефіциту внутрішніх резервів й обмеження фонду нагромадження, що уповільнить темпи суспільного відтворення й негативно відобразиться на економіці країни.

Для визначення стану та тенденцій валового нагромадження капіталу в Україні проаналізуємо динаміку валових заощаджень, їх частку у ВВП та динаміку валового нагромадження (табл. 2). За результатами аналізу встановлено, що у 2000—2005 р. не усі ресурси фонду заощадження були використані для фонду нагромадження. Це означає, що заощадження використовувалися неефективно. Так, у 2000 р. і не було використано на нагромадження 12037 млн грн., або 23% фонду заощаджень, у 2001—2004 рр. ситуація ще більш погіршилася, оскільки на нагромадження не було використано близько 30% заощаджень. У 2001—2002 рр. та у 2004 р. темп росту валових заощаджень перевищував темп росту валового нагромадження основного капіталу, що супроводжувалося збільшенням відриву між нормою заощадження та нормою нагромадження.

З одного боку, недовикористання заощаджень є негативним чинником, а з іншого — для економіки України утворилися суттєві резервні фонди для збільшення капітального нагромадження. Доведення норми нагромадження до норми заощадження у 2006—2007 рр. сприяло підвищенню фонду нагромадження на 30% щорічно. Отже, починаючи з 2006 р., ситуація покращилася, оскільки валові нагромадження зростали більш швидко, ніж валові заощадження, які було використано повною мірою. Крім того, для формування фонду нагромадження було залучено капітальні тран-

Рис. 3. Формування та напрями використання фонду нагромадження

сфери, одержані від інших країн.

Фонд нагромадження забезпечує економіку інвестиційними ресурсами, які є матеріальною основою процесу розширеного відтворення. В Україні ці ресурси три-

Таблиця 2. Динаміка та співвідношення показників валових заощаджень, валового нагромадження та інвестицій в основний капітал (у фактичних цінах, млн грн.)

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ВВП	170070	204190	225810	267344	345113	441452	544153	720731	948056
Валове заощадження	41896	52248	62632	74330	109808	113362	126980	177217	197473
Темп росту ВЗ, %		124,7	119,9	118,7	147,7	103,2	112,0	139,6	111,4
ВЗ у % до ВВП	24,6	25,6	27,7	27,8	31,8	25,7	23,3	24,6	20,8
Валове нагромадження основного капіталу	33427	40211	43289	55075	77820	96965	133874	198348	250158
Темп росту ВНОК, %		120,3	107,7	127,2	141,3	124,6	138,1	148,2	126,1
ВНОК у % до ВВП	19,7	19,7	19,2	20,6	22,5	22,0	24,6	27,5	26,4
Інвестиції в основний капітал	23629	32573	37178	51011	75714	93096	125254	188486	233081
Темп росту інвестицій, %		137,9	114,1	137,2	148,4	123,0	134,5	150,5	123,7
Інвестиції у % до ВВП	13,9	16,0	16,5	19,1	21,9	21,1	23,0	26,2	24,6
Інвестиції у % до валового нагромадження основного капіталу	70,7	81,0	85,9	92,6	97,3	96,0	93,6	95,0	93,2

Таблиця 3. Динаміка ефективності нагромадження в Україні у 1996—2008 рр.

Показник	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ВВП, млрд грн.	81,5	93,4	102,6	130,4	170,1	204,2	225,8	267,3	345,1	441,5	544,2	720,7	949,9
Приріст ВВП, млрд грн.	0,0	11,8	9,2	27,8	39,6	34,1	21,6	41,5	77,8	96,3	102,7	176,6	229,1
Валове нагромадження, млрд грн.	18,5	20,0	21,4	22,7	33,5	44,5	45,6	58,9	73,1	99,9	134,7	203,3	274,0
Ефективність нагромадження, грн.		0,59	0,43	1,22	1,18	0,77	0,47	0,71	1,06	0,96	0,76	0,87	0,84

валий час використовувалися неефективно. У 2000 р. інвестиції склали лише 70% від валового нагромадження основного капіталу, у 2001—2002 рр. їх частка складала 81,0 та 85,9%, відповідно. Найбільш повно фонд нагромадження було використано у 2004 р., коли частка інвестицій у валовому нагромадженні основного капіталу складала більш 97%. З 2005 р. знов розпочалася негативна тенденція зниження частки інвестицій у валовому нагромадженні основного капіталу, і у 2008 р. вона становила вже 93%, тобто опустилася до рівня 2003 р.

Важливим показником оцінки нагромадження є ефективність нагромадження, яка характеризує віддачу з кожної гривні чистого нагромадження у вигляді приросту національного доходу або ВВП. Ефективність нагромадження визначається наступним чином:

$$E_n = \frac{\Delta \text{НД}}{\text{ЧН}_k} \text{ або } E_n = \frac{\Delta \text{ВВП}}{\text{ВН}}$$

де E_n — ефективність нагромадження;

$\Delta \text{НД}$ — приріст національного доходу;

ЧН_k — чисте нагромадження;

ВН — валове нагромадження.

За даними табл. 3, в Україні у 1996—2008 рр. найвищою ефективність нагромадження була у 1999—2000 рр., становила вона 1,22 та 1,18 грн. віддачі з кожної гривні нагромадження, відповідно. У 2001—2002 рр. відбулося суттєве падіння ефективності нагромадження до 0,77 та 0,47 грн. Після зростання її до 0,71 грн. у 2003 р. та до 1,06 грн. — у 2004 р., у 2005 ефективність нагромадження знов мала тенденцію до зниження.

Відповідно до розрахунків, здійснених за останніми статистичними даними, ефективність нагромадження коливається на рівні 0,84—0,87 грн. Така ситуація свідчить про потребу в зростанні фонду нагромаджен-

ня для створення одиниці приросту національного доходу або ВВП.

Аналізуючи динаміку споживання основного капіталу (рис. 4) виявлено, що тенденція має хаотичний характер. Останнім часом, починаючи з 2005 р., зростає не тільки споживання основного капіталу, а й темпи приросту, але проблема оновлення основного капіталу в Україні в останні роки ще більш загострюється.

Динаміка нагромадження теж має нестабільну природу. Як видно з графіка, тенденції споживання основного капіталу та валового нагромадження розвиваються за різними сценаріями, це дає підстави стверджувати, що валове нагромадження не визначає динаміки споживання основного капіталу.

У процесі дослідження проаналізовано також динаміку темпів росту випуску продукції та нагромадження. Логічно, що нагромадження цього року має відбитися на обсягах випуску продукції наступного року (рис. 5). Встановлено що темпи росту нагромадження були випереджальними порівняно з темпами росту валового випуску наступного року протягом усього досліджуваного періоду, крім 2005 р., коли приріст валового випуску продукції становив 34,2%, що на 10% більше порівняно з приростом нагромадження у попередньому році.

Слід також відзначити, що відрив темпів приросту нагромадження порівняно з темпами приросту випуску продукції щорічно збільшується. Найбільшим відрив був у 2008 р. — приріст випуску продукції становив 32,8%, в той час коли приріст нагромадження перевищив 50%. Таким чином, встановлено, що використання нагромадження є неефективним в Україні.

Починаючи з 2004 р. вражаючою є динаміка приросту основних засобів в Україні. Суттєве їх зростання спостерігалось у 2005 р., майже у 2 рази, та у 2007 році, більш як у два рази. Позитивна динаміка продовжилася і у 2008 р., приріст становив 36,9%. При цьому щорічно з 2003 р. зростала частка основних засобів у внутрішньому валовому продукті. У 2003—2006 рр. вона коливалася на рівні 10—14%, у 2007—2008 рр. зросла до 25%. Все це свідчить про покращення умов для процесів відтворення та розвитку національної економіки, але, відповідно до статистичних даних, економічне зростання, навіть до початку фінансово-економічної кризи, відбувалося дуже низькими темпами.

Оцінка фондів віддачі в межах країни у 2000—2007 рр. показала позитивну динаміку її щорічного збільшення з 0,20 грн. у 2000 р. до 0,36 грн. у 2007 р. Це є позитивним моментом, оскільки підвищення фондів віддачі дозволяє створювати додатковий національний дохід без додаткового збільшення нагромадження. Але, не зважаючи на поступове зростання

Рис. 4. Динаміка споживання основного капіталу та валового нагромадження в Україні

фондовіддачі, її рівень в Україні залишається ще досить низьким. Проаналізовані показники свідчать, що здебільшого розвиток економіки України та процесів відтворення відбувається екстенсивним шляхом. Однією з причин цього є низька ефективність використання наявних основних засобів.

Зростання ефективності можливе лише за умов зниження енергомісткості, матеріаломісткості виробництва, активізації амортизаційної політики, прискорення науково-технічного розвитку, проведення державою активної структурної політики, спрямованої на скорочення матеріаломістких галузей виробництва тощо. Все це також сприятиме оптимізації пропорції між фондами нагромадження та споживання.

Співвідношення між споживанням та нагромадженням характеризує економічні процеси, з одного боку, а з іншого — можливості задоволення поточних суспільних потреб країни силами національної економіки. Між споживанням та нагромадженням існує зворотній зв'язок. Збільшення у структурі ВВП одного показника призводить до зменшення частки іншого.

Аналіз динаміки граничної схильності до нагромадження, споживання та їх співвідношення (рис. 6) показав, що процеси нагромадження та споживання мають циклічний характер, який визначається переважно станом економічного розвитку.

У період економічних криз, які характеризуються зниженням реальних доходів населення, підвищенням темпів інфляції, нестабільністю макроекономічної ситуації, гранична схильність до споживання зростає, а до нагромадження — зменшується. Це чітко простежується на графіку у період 1994—1999 рр. в Україні. Під час піку кризи 1999 р. та у періоди уповільнення економічного зростання у 2002 та 2004 рр. знижується як гранична схильність до споживання внаслідок зростання цін та обмеженості доходів, так і гранична схильність до нагромадження. В умовах економічного зростання зростають гранична схильність до споживання та нагромадження, а в умовах економічної стабільності гранична схильність до споживання знижується, до нагромадження — зростає. З початком фінансово-економічної кризи в Україні у 2008 р. гранична схильність до споживання знов збільшилася, натомість гранична схильність до нагромадження зменшилася.

Дані графіка щодо періодизації процесів нагромадження та споживання свідчать про зростання потреб у нагромадженні для переходу економічної системи до економічного розвитку, подальшого сталого зростання й запобігання поглиблення негативних економічних процесів.

Як показують лінійні тренди як споживання, так і нагромадження, зростання фондів може відбуватися навіть без суттєвих змін їх структури, а за рахунок збільшення ВВП,

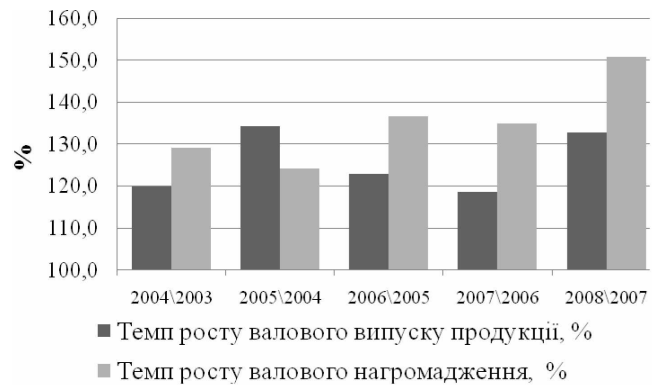

Рис. 5. Динаміка темпів росту випуску продукції та нагромадження

причому приріст в абсолютному виразі відбувається як споживання, так і нагромадження.

Дискусійним продовж тривалого часу залишається питання щодо оптимального співвідношення між споживанням та нагромадженням. Суперечність цієї пропорції зумовлена двома обставинами:

1) надлишки споживання, які зумовлюють надмірний фонд споживання, стримують розширене відтворення й гальмують розвиток національної економіки;

2) надмірне нагромадження національного доходу теж має негативні наслідки: стримується споживання населення, зростання доходів, знижується рівень життя населення, а відтак, порушуються постулати соціально орієнтованої ринкової економіки, й вона перетворюється в економіку витратного типу.

Напрацювання вчених-економістів дають можливість стверджувати, що між нормою нагромадження й темпом економічного зростання існує прямий кореляційний зв'язок: за умов збільшення фондів нагромадження прискорюється темп економічного зростання [10]. Проте, висока норма нагромадження сприятиме зниженню частки споживання у національному доході, тому особливо актуальним стає вираховання оптимальної норми нагромадження, тобто такого співвідношення споживання й нагромадження, яке забезпечувало б безперервне підвищення абсолютного розміру нагромадження за умов абсолютного при-

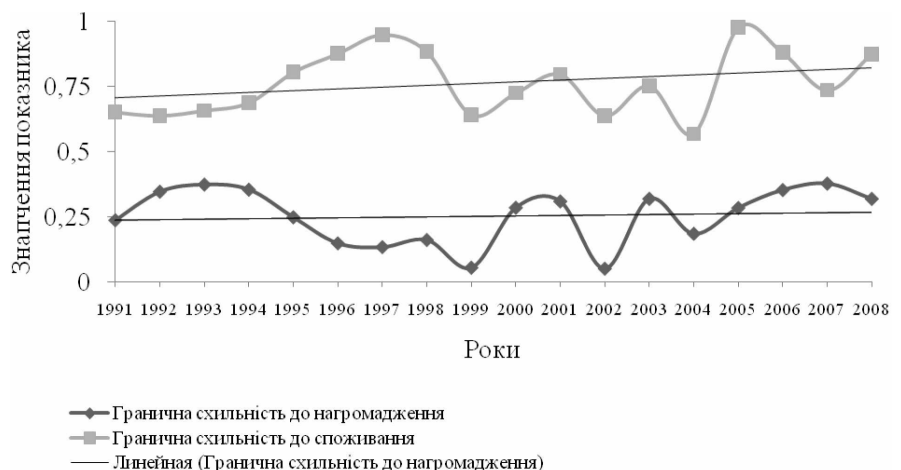

Рис. 6. Динаміка граничної схильності до споживання та нагромадження в Україні у 1991—2008 рр.

Таблиця 4. Динаміка відсоткового відношення валового нагромадження капіталу до ВВП у країнах світу у 1970—2008 рр.

Країна	1970	1980	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Тпр ВНК, 2008 до 1998,%	Населення за межею бідності у 2008 р.	
														%	ранг
Пострадянські країни															
Арменія	-	-	47,15	18,64	19,76	21,67	24,26	24,88	30,47	33,57	37,79	38,09	-	26,5	84
Білорусь	-	-	26,51	25,40	23,76	22,18	24,95	28,67	28,46	30,39	32,82	35,45	32,7	27,1	82
Грузія	-	29,1	30,73	26,58	28,31	25,48	27,69	28,25	28,29	26,69	34,61	31,02	14,17	31	74
Казахстан	-	-	18,14	26,88	27,29	25,70	26,31	30,97	32,78	35,62	34,61	34,61	118,99	12,1	124
Молдова	-	-	24,89	23,95	20,00	21,66	23,18	26,36	30,83	33,76	38,12	36,6	36,55	29,5	76
Росія	-	-	30,13	18,69	21,95	20,04	20,80	20,88	20,06	21,30	24,56	25,34	69,34	15,8	116
Україна	-	-	27,46	19,63	21,76	20,15	21,97	21,13	22,58	24,03	26,65	25,24	21,26	37,7	49
Країни Європи (що входять до складу ЄС)															
Болгарія	-	34,00	25,59	18,29	20,67	19,77	21,69	23,12	27,97	31,75	36,80	36,86	118,38	14,1	120
Литва	-	-	32,61	19,83	20,59	22,07	23,25	23,95	25,11	27,03	30,52	27,14	6,96	4,0	144
Румунія	-	-	30,25	19,50	22,55	21,68	21,85	22,32	22,63	23,93	29,60	25,71	44,86	25,0	86
Словаччина	-	-	38,2	25,92	29,58	29,01	24,62	26,01	29,19	28,0	27,84	28,31	-15,45	21,0	100
Польща	-	-	25,61	24,84	20,77	18,62	18,74	20,07	19,19	20,10	23,65	22,63	-9,71	17,0	102
Угорщина	33,60	30,69	25,39	30,44	26,87	25,54	25,21	25,91	25,42	24,98	22,50	22,00	-23,77	12,0	125
Країни Європи (що не входять до складу ЄС)															
Албанія	-	34,55	29,31	24,74	27,55	24,49	23,44	23,84	23,60	25,05	29,94	32,05	98,51	25,0	86
Хорватія	-	-	13,68	20,23	23,94	29,1	31,07	30,61	31,0	32,78	28,89	30,71	-	11,0	128
Сербія	-	-		8,43	15,94	17,23	22,60	23,56	22,50	21,34	23,11	23,34	155,98	7,9	136
Інші країни світу															
Бутан	29,37	30,00	47,30	59,12	59,12	59,28	56,94	61,96	50,96	45,33	41,86	46,58 _{макс}	-	-	-
ЦФА	17,98	7,01	12,31	9,52	8,36	8,96	6,02	6,11	8,98	8,95	8,88	10,32 _{мін}	-23,78	-	-

росту споживання [10], Слід відзначити, що оптимальна норма нагромадження не є константою, вона має варіюватися залежно від конкретних економічних умов.

Аналіз даних Всесвітнього банку щодо частки валового нагромадження капіталу у ВВП (табл.4) показав, що у 2008 р. серед пострадянських країн найбільшою вона була в Арменії, 38% та у Молдові — 36,6% [1]. У Білорусі, Грузії, Казахстані вона коливалася на рівні 30—35%, і лише в Україні та Росії частка валового нагромадження капіталу у ВВП становила трохи більш 25%. За винятком Казахстану, у країнах пострадянського простору, в яких частка валового нагромадження капіталу у ВВП перевищувала 30%, спостерігається висока частка населення, яке знаходиться за межею бідності: в Арменії — 26,5%, Білорусі — 27,1%, Грузії — більш 30%, Молдові — 29,5% [9]. Це свідчить про те, що частка валового нагромадження капіталу у ВВП більш 30% призводить до падіння споживання, що спричиняє зниження рівня життя населення. Серед країн пострадянського простору найкраща ситуація спостерігається у Росії, у якій оптимальний рівень валового нагромадження капіталу у ВВП — 25% та частка населення за межею бідності менш 16%, в той час коли в Україні при такому ж рівні валового нагромадження капіталу у ВВП частка населення за межею бідності майже 38%, вона є найвищою не тільки серед пострадянських країн, а й серед країн Європи. Така ситуація зумовлена тим, що, незважаючи на достатньо прийнятну пропорцію співвідношення між споживанням та нагромадженням (75% до 25%), дуже низьким залишається рівень життя населення в Україні внаслідок того, що ВВП на одну особу становить 6,6 тис. дол., а в Росії — 14 тис. дол. виправити ситуацію, що склалася, можливо лише за умов нарощування ВВП, внаслідок якого збільшуватимуться як фонд нагромадження, так і фонд споживання, але бажано дот-

римуватися пропорції між споживанням та нагромадженням: 75/25.

У процесі дослідження також було виявлено, що більш-менш стабільною пропорція між споживанням та нагромадженням була в Росії та Україні, в період 2000—2008 рр. вона коливалася у межах: 75—80% — споживання та 20—25% — нагромадження. Найбільш суттєвий розмах варіації мав місце в Арменії: у 2008 р. частка нагромадження у ВВП становила 38%, а у 2000—2002 рр. вона коливалася на рівні майже 20%. Значні розбіжності мали місце також у Молдові, розмах варіації становив 16,6%, Білорусі — 13,32%. Абсолютно в усіх досліджених пострадянських країнах спостерігається тенденція щорічного збільшення частки валового нагромадження капіталу у ВВП.

Серед країн Європи високий рівень валового нагромадження капіталу у ВВП у 2008 р. був у Болгарії — 36,86, але при цьому ВВП на душу населення склав 11,3 тис. дол., внаслідок чого лише 15% населення знаходилося за межею бідності. Більш 25% валового нагромадження капіталу у ВВП спостерігалось також у Литві, Румунії, Словаччині, в той час коли у Польщі та Угорщині валове нагромадження капіталу у ВВП становило 22%. Знов ж таки у Румунії та Словаччині, в яких валове нагромадження капіталу у ВВП більш 25%, спостерігається високий рівень населення за межею бідності — більш 20%.

Таким чином, під час дослідження підтверджено позицію учених стосовно оптимального співвідношення між споживанням та нагромадженням, пропорція між якими у найкращому випадку має становити 75% до 25%, але за різних соціально-економічних умов вона може варіювати залежно від пріоритетів державного управління та орієнтирів економічного розвитку. Якщо досягнута пропорція між споживанням та нагромадженням забезпечує безперервне підвищення абсолютних розмірів фонду споживання та фонду накопичення, ста-

більше економічне зростання, то її можна вважати оптимальною. У будь-якому разі під час розробки державної політики економічного розвитку слід ураховувати, що підвищення норми нагромадження для прискорення темпів інтенсивного розвитку економіки має свої обмеження, нагромадження капіталу у ВВП не має перевищувати 30%, а інакше відбудеться напруження соціальної обстановки й знизиться рівень життя населення.

ВИСНОВОК

Суспільне відтворення в Україні у 2000—2008 рр. характеризується структурними зрушеннями: частка споживання протягом досліджуваного періоду коливалася на рівні 70—80%, нагромадження — відповідно на рівні 20—30%. Оптимізації пропорції відношення фонду нагромадження до фонду споживання сприятиме виважена державна політика, одним з векторів якої має стати стимулювання оновлення основних засобів для забезпечення зростання фондів віддачі та зменшення матеріало- та енергомісткості виробництва.

В Україні виявлено низький рівень розвитку економіки. ВВП на душу населення є найнижчим у Європі, що не дозволяє формувати фонд нагромадження у необхідній масі ресурсів. Зниження ефективності нагромадження та орієнтація економіки України на інноваційно-інвестиційну модель розвитку вимагатиме збільшення фонду нагромадження. У подальшому це поставить у залежність виробниче зростання від можливостей нарощування фонду нагромадження, яке має здійснюватися не за рахунок зниження фонду споживання, а за рахунок підвищення ВВП, і як наслідок — зростання ВНД. Сьогодні ситуація така, що в Україні 20,8% валових заощаджень від ВВП у 2008 р. є недостатніми коштами для техніко-технологічного оновлення основного капіталу. Крім того, подальша негативна динаміка зниження частки валових заощаджень у ВВП, яка мала місце у 2005—2008 рр., може справити суттєві перешкоди для відтворювальних процесів.

У 2000—2005 рр. мало місце високе неінвестиційне навантаження на економіку, оскільки не всі ресурси валового заощадження були використані для фонду нагромадження, а у 2004 р. недовикористання сягнуло взагалі 30%. Отже, проблемою для України також залишається неповна трансформація заощаджень у нагромадження.

В умовах обмеженості фінансових резервів для формування фондів нагромадження для розширеного відтворення необхідно забезпечити активне й ефективне їх використання, належні соціально-економічні умови.

На співвідношення фондів впливає ціла низка чинників: модель розвитку економіки, інтенсифікація розширеного відтворення, розмір доходів населення; податкова система; вартість факторів виробництва — матеріальних ресурсів, робочої сили, капіталу (рівня процентної ставки); обсяги нематеріальних активів (інформація, технології тощо); співвідношення між попитом і пропозицією; стабільність грошового обігу; стабільність політичної ситуації; законодавча база; стан навколишнього природного середовища тощо. Для виявлення напрямку та сили впливу кожного з зазначених

чинників необхідно проводити більш глибокий аналіз та оцінку, що і є актуальним напрямком подальших досліджень.

Література:

1. Indicators by Countries (Source: World Bank) Gross capital formation (% of GDP) / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.thedti.gov.za/econdb/raportt/zbior22.html>
2. Біла Н.Г. Економічна криза та структурні зрушення в економіці [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/ep/2009_5/files/EC509_05.pdf
3. Державне регулювання структурних зрушень в економіці України: Автореф. дис. д-ра екон. наук / Шабліста Л.М.; Ін-т екон. прогнозування НАН України. — К., 2003. — 33 с.
4. Дучинська Н. Закономірності та тенденції нагромадження капіталу в країнах системної трансформації // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — К., 2008 — № 101. — С. 4—7.
5. Зведені національні рахунки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/znr/znr_u.htm
6. Коломицева О.В. Економічний зміст структурних зрушень та їх вплив на стабільність розвитку економіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdtu/.../32_Kolomitseva.pdf
7. Крючкова І. В. Структурні чинники розвитку економіки України / монографія. — К.: Наукова думка, 2004, — 396 с.
8. Михайлюк О.Л., Структурні зміни в економіці півдня України [Текст] // Соціально-економічний вісник ОДЕУ, 2008. — № 22. — С. 262—269.
9. Население за чертой бедности (%) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.indexmundi.com/bosnia_and_herzegovina/inflation_rate_\(consumer_prices\).html](http://www.indexmundi.com/bosnia_and_herzegovina/inflation_rate_(consumer_prices).html)
10. Норма і ефективність накоплення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.smartbs.ru/articles/295/>
11. Папаїка О.О., Саєнко В.Г. Концептуальний метод відображення й дослідження суспільних і виробничих явищ пенітенціарної системи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2009_28_1/17.pdf
12. Погосов И. Макроэкономический потенциал накопленни [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://institutiones.com/general/1104-makroekonomicheskij-potencial-nakopleniya.html>
13. Проблеми української економіки: внутрішні суперечності чи результат світової фінансової кризи?: матеріали експертної дискусії, 17 жовт. 2008 р. / За заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. — К.: НІСД, 2008. — 48 с.
14. Скірка Н.Я. Структура економіки: сутність, основні завдання та типи // Науковий вісник НЛТУ України. — 2008. — Вип. 18.5. — С. 205—216.
15. Чечель О.М. Зміст і функції економічної політики держави [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.dy.nauka.com.ua/index.php?operation

Стаття надійшла до редакції 02.09.2010 р.